

Prof. Dr. Jan Chochorowski
Jagellonská univerzita
Emeritní profesor
Połom Duży 96
PL 32-720 Nowy Wiśnicz

Recenze

habilitační práce Mgr. Martina Golce, Ph.D.:

***Centrum platěnické a bývalé platěnické skupiny východohalšatské kultury
na Moravě, Olomouc 2020***

Habilitační práce Mgr. Martina Golce, Ph.D. s názvem ***Centrum platěnické a bývalé platěnické skupiny východohalšatské kultury na Moravě***, Olomouc 2020, je velmi rozsáhlou studií o 518 stranách (průběžně číslovaných, včetně ilustrací), včetně pramenné části, tj. katalogu pramenů, tedy podrobně rozebraných archeologických nálezů s nákresy památek a nemovitých objektů (strany 344 až 518). Jedná se o rozvětvenou práci s poměrně složitou strukturou, která je navíc komplikována tím, že se na ní kromě Martina Golce podíleli i další autoři, kteří zpracovali některé specifické otázky. **O rozhodující roli Mgr. Martina Golce, Ph.D., v tomto počínu není ani po prvním prolistování textu pochyb.** Skutečnost, že se na něm podíleli i další badatelé, však nutí k podrobnému čtení práce, aby bylo možné přesně oddělit autorův podíl. Názoru na vědeckou hodnotu díla prezentovaného Martinem Golcem proto musí předcházet alespoň stručný rozbor obsahu, včetně poznávací hodnoty, jednotlivých kapitol, zejména těch, v nichž je habilitant jediným nebo hlavním autorem.

Úvodní kapitoly standardního informativního charakteru, které jsou kompletně podepsány habilitantem, obsahují nezbytné informace a úvahy o účelu studie, výzkumné metodě a použité terminologii. Předmětem vědecké diskuze a zároveň výzkumným prostorem jsou komunity tzv. platěnické skupiny, jejichž koncepční rozsah (včetně chronologického) atd. Martin Golce začleňuje do dosavadního, ve středoevropském badatelském prostředí již ustáleného chápání halšatského kulturního modelu, jehož nejdůležitějším rysem byly hluboké (ve vztahu k prostředí kultur popelnicových polí pozdní doby bronzové) proměny

společensko-politického modelu, které vedly ke vzniku složitých, mnohvrstevných společenských struktur, jimž dominovaly elity (obvykle vojenské), a politických center (protostátů) s dominantní rolí jednotlivců – místních „náčelníků/knížat“ (v posledních letech např.: *Workshop Connected Elites and Regions in the Early Hallstatt Period*, Leiden 2015; *Connecting Elites and Regions Perspectives on contacts, relations and differentiation during the Early Iron Age Hallstatt C period in Northwest and Central Europe*, Ed. R. Schumann and S. van der Vaart-Verschoof, Leiden 2017). Specifickým poznávacím polem má být zejména politické centrum platěnické skupiny, které podle habilitanta fungovalo v Prostějovské kotlině. Pramennou základnou úvah je v tomto kontextu ověření minulých nálezů i výsledků nových vykopávek, z nichž největší význam autor/autoři přikládají materiálu z pohřebiště v Seloutkách – „Na Šťastných“. Právě v Prostějovské kotlině se předpokládá koncentraci důkazů (pramenů), které poukazují na existenci a významnou roli „platěnických“ (ve smyslu kulturně halštatských) společenských elit. Takové výzkumné cíle a metody s důrazem na kauzální roli elit se shodují se současným běžným, a dokonce „módním“ chápáním historických procesů, včetně fenoménu „halštaticizace“ střední Evropy. Autorský projekt Martina Golce tedy nepochybně **dobře zapadá do současných výzkumných trendů.**

Při takovémto chápání historického procesu i výzkumných cílů je zřejmé, že základem úvah jsou sociálně politické a ekonomické procesy a jimi ovládané různé další aspekty kulturního jednání (s. 6). Jádrem pramenné analýzy jsou pak především hrobové celky (zejména elitní), které jsou považovány za nejvýraznější znaky statusu. Použitá srovnávací metoda hodnocení archeologických faktů a kulturních jevů, a to jak v chronologickém, tak i v širším, teritoriálním aspektu, **jasně svědčí nejen o hluboké znalosti archeologických pramenů, ale i o obecné erudici,** kterou habilitant již mnohokrát prokázal v jiných publikacích. Ačkoli se nezdá, že by habilitant jednoznačně deklaroval svůj metodologický postoj (alespoň já mám takový dojem), v různých poznámkách prozrazuje jistý odstup, ba dokonce zpochybňuje koncepty situované do kulturněhistorického proudu, a zároveň odhaluje potřebu kontextuálního přístupu při hodnocení historického procesu, stejně jako snahu proniknout do symbolických aspektů kulturního jednání.

Autor rovněž kriticky hodnotí historicky utvářenou terminologii, zejména kulturní taxonomii, a zavádí (v souladu se současnými trendy) normy chápání a názvosloví, v nichž je referenčním bodem pojem „východohalštatská kultura“.

Podle mého názoru po takovém postupu již není nutné používat v celém textu formulaci „bývalý“ (např. „**bývalé**“ PS/HS atd.), neboť tyto pojmy jsou zde již jasně definovány (s. 9-12). V úvodní části bych však očekával širší teoretickou reflexi rozsahu pojmu „halštatizace“ (s. 10), zejména pokud jde o rozlišení procesů „primární halštatizace“ (tj. formování halštatského kulturního modelu) a „sekundární halštatizace“, tj. recepci tohoto modelu komunitami na okrajích (nikoli nutně na periferii) původních center „halštatizace“. Logická se jeví i kritéria a věcné důvody pro vyčlenění územních podskupin východohalštatské kultury na Moravě (obr. 2). V tomto duchu, tj. v duchu zařazení do proudu popisu procesů probíhajících v halštatském „kulturním prostoru“ (což je pro toto území samozřejmá a vhodná norma), jsou uvedena i kritéria chronologické diferenciaci a posloupnost vývojových „událostí“ – „etapy“. Lze jen podotknout, že při hledání referenčních bodů pro absolutní dataci (s. 21) by se v případě Moravy dalo odkázat na „tvrdá“ dendrochronologická data z Wiciny a případně (?) např. na radiokarbonová data ze Smolenice (Molpír), která nepochybně ovlivnila vymezení cézur mezi „moravskými“ HaD1/HaD2 a těmi, které byly pozorovány v rámci HaD2, a, podle mého názoru, okamžik zjevné „krize“ v průběhu (široce chápaného) procesu halštatizace v této oblasti. Potřeba širší reflexe se týká také počátku sociálně politických procesů, které znamenají krizi sídelních center kultur popelnicových polí a iniciují vznik „halštatských“ sociálních struktur (s. 22-23), které nepochybně sahají až do 9. století př. n. l. (např. radiokarbonové datování okamžiku zničení hradiště v Ľubowicích). V obou případech zaujímá Morava naprosto **klíčové** postavení při analýze a hodnocení průběhu procesů „halštatizace“ v celém regionu. Je však třeba zdůraznit, že i v tomto případě **vykazují habilitantovo badatelské vědomí a znalosti velký vědecký potenciál.**

K poněkud standardním, ale zároveň cenným z hlediska poznání, patří kapitola o historii výzkumu fenoménu „platěnické skupiny“ na Moravě. Jde samozřejmě spíše o přehled než o diskusní studii, v níž by podle mého názoru měly být vyzdvíženy zejména mimořádné zásluhy Vladimíra Podborského a Jindry Nekvasila, aniž by se tím, při vší úctě, snižovaly samozřejmé zásluhy dalších badatelů, včetně těch, kteří působili v minulosti i v současnosti. Jejich zásluhou je totiž erudované „začlenění“ historických procesů moravských zemí v pozdní době bronzové a rané době železné do širšího proudu civilizačního vývoje a lepší pochopení specifického charakteru středoevropského kulturního prostoru.

Kapitola Pavla Fojtíka o přírodních charakteristikách studovaného území (Prostějovska) může být užitečná v kontextu hodnocení hospodářských jevů (např. podmínek pro realizaci určitých hospodářských a sídelních strategií), ale

vzhledem k nedostatku pramenných údajů (s. 31) neobsahuje prvky rekonstrukce paleoprostředí, charakteristické pro raný subatlantik v této zóně. Naznačuje však některé potenciální možnosti využití přírodních zdrojů (např. surovin) nebo stavebních materiálů (kámen), které byly používány v „monumentální“ (elitní) hrobové architektuře. Pokud jde o Moravu, bylo by také zajímavé analyzovat případný stav odlesnění v tomto období (např. na základě rozboru rozsahu sídelních zón platěnické skupiny, horákovské skupiny apod.), která má vliv na posouzení **potenciálního uplatnění** zemědělských (potenciálně zemědělská půda) či chovatelských (potenciální kvazistepní xerothermní vegetační společenstva), apod., hospodářských strategií. To by však byl úkol přesahující koncepci této studie.

Velmi zajímavá je kapitola č. 8, jejímž spoluautorem je Jan Martínek a která se zabývá dálkovými dopravními cestami na Moravě v době halštatské (s. 24-33). Podobné studie na toto téma byly již tímto tandemem autorů publikovány jinde [například: M. Golec, J. Martínek, *Sociální struktury a dálkové komunikace v době halštatské na Moravě*, (in:) J. Martínek (ed.), *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu*, Brno 2019, s. 29-35]. Z hlediska uvažované problematiky halštatských „center moci“ se jedná o problém zásadního významu. Je důležité, že kromě faktické stránky zde autoři uvádějí také **teoretická východiska těchto studií**. Vzhledem k tomu, že recenzent nemá k dispozici (jak je v takových případech zvykem a formalitou) vyjádření autorů o rozsahu jejich podílu na vzniku této kapitoly, je nutné jejich podíl odhadnout v poměru 50:50 %. Nicméně vzhledem k tomu, že habilitant je nepochybně autorem celé koncepce posuzované práce, je třeba zdůraznit jeho péči o komplexní přístup a zavedení této (co do způsobu podání do značné míry inovativní) poznávací linky do výzkumné reflexe.

Další kapitola o identifikaci halštatských politických center horákovské skupiny „na Brněnsku“ a platěnické skupiny „na Prostějovsku“ (s. 51-78), s jasným nastíněním kauzální role elit při jejich vzniku, je vlastním jádrem celé recenzované studie. Je rovněž napsána ve spoluautorství, tentokrát za účasti Zuzanny Mírové. Stejně jako dříve se tento autorský tandem objevil již v dřívějších studiích publikovaných na podobné téma (např. Z. Mírová, M. Golec, *Hallstatt Magnate Graves from Brno-Holásky 1 and 2 in Central European Context*, *Archaeologiae Regionalis Fontes* 13, Olomouc 2018). Celý postup, jak dospět ke klíčovým tvrzením při hodnocení zkoumané historické reality, zde byl proveden téměř ukázkově, a to za použití statistických metod analýzy (klasifikace) komplexních datových souborů (autorka Zuzanna Mírová), které se

skládají z determinantů – markerů elitního statusu. Zde je třeba zdůraznit vyvážený, racionální přístup k **roli kvantifikačních postupů u archeologických dat** (např. s. 65) a charakteristický pro humanitní vědy **reflexivní přístup k jejich interpretaci**. Výsledkem provedeného výzkumného postupu je, že autoři při vysvětlování zastavovacích procesů na Moravě navrhuji „centralizační model“, vyzdvihují v tomto ohledu kauzální roli elit a zároveň zpochybňují dosavadní koncepty „expanzivního modelu“, např. společenství horákovské skupiny na společenství platěnické skupiny (s. 76). Vzhledem k absenci jiných údajů než text a poznámkový aparát se rovněž přikláním k názoru, že podíl obou autorů je rovnocenný, tj. 50:50 %.

Lví podíl úvah a jim věnovaného textu (s. 78-188) se týká hodnocení významu nálezů na pohřebišti v Seloutkách – „Na Šťastných“, obsahující rozsáhlý, mnohostranný rozbor jak hrobových předmětů, tak jejich inventáře. Toto pohřebiště je považováno, alespoň v současné fázi terénního výzkumu, za důležitý prvek v charakteristice prostějovského „politického centra“. Autorem těchto úvah je z velké části Martin Golec a **jejich obsahová úroveň je nejlepším možným svědectvím o jeho vědeckém umu**. Pozornost je věnována zejména podrobné analýze jednotlivých parametrů komorových hrobů, které jsou běžně považovány za znaky elitářství. To se týká zejména pokusu o posouzení míry jejich „monumentality“ podle kritéria pracnosti, v tomto případě autorství Zuzanny Mírové. Přestože kritéria a metody takového hodnocení jsou a budou vždy diskutabilní, je zavedení takových postupů nezbytné, už jen proto, aby se upustilo od „suchého“ (cizího humanitnímu výkladu lidského chování), porovnávání statistických parametrů. Je tomu tak proto, že jsou narativně poněkud odtrženy od reality sepulkrálních aktivit vyvíjených určitými lidskými skupinami, které přímo vyjadřují jejich vztah k zemřelým, včetně těch, které vyznačují jejich společenské postavení. Proto mají hodnotu souhrnného (komplexního) deskriptoru s jednoznačným behaviorálním významem. Cenný je analytický přehled jednotlivých kategorií hrobových inventářů, nasycený pramennými fakty a komentáři. Působivá je nejen vynikající znalost pramenů, ale i souvislostí jejich výskytu, typologických postupů a chronologického zařazení. Nálezy z pohřebiště v Seloutkách – „Na Šťastných“ jsou zde prezentovány v širokém kontextu archeologického materiálu z Moravy i mimo ni, a důkladnost všech postupů podle mého názoru nevzbuzuje žádné námitky. Skutečnost, že habilitant „přenechal“ vyhodnocení jedné kategorie nálezů, konkrétně části vozu a koňského postroje, k vypracování Zuzaně Mírové, jasně vyjadřuje uznání její kompetence. Rozsáhlé pojednání (s. 104-113) o těchto památkách je vlastně výtažkem z její jinak

vynikající monografie: *The Horse in the Bronze and Iron Ages in Moravia. Kuň v době bronzové a železné na Moravě*, Olomouc 2019.

Rozsáhlá a přínosná je i část studie zabývající se výsledky *přírodovědného* výzkumu týkajícího se materiálu z pohřebiště v Seloutkách – „Na Šťastných“, případně i z celé Moravy. Martin Golec zde vystupuje jako spoluautor většiny studií, ale je pro mě obtížné plně posoudit, zda je to pouze v roli „poskytovatele vzorků“, nebo zda je to spojeno s jeho významným (jak spíše naznačuje analýza obsahu textů), přínosem k posouzení poznávací hodnoty odborných expertíz. Habilitantova podkapitola o pohřebních obřadech platěnické skupiny by podle mého názoru měla být z této kapitoly vyňata a měla by v rozvinutější podobě zaujmout ve struktuře studie samostatné postavení. Tímto způsobem by mohly být v širší míře, v syntetizujícím pojetí, využity výsledky výzkumu získané v pomocných vědách archeologických nebo např. výsledky geofyzikálního výzkumu v Seloutkách – „Na Šťastných“.

Značnou váhu z hlediska poznávacího významu mají další části práce, včetně kapitoly nastiňující obraz sociokulturních struktur (včetně sídelních a politických) v Prostějovské kotlině v halštatském období (s. 218-226), jejímž autorem je výhradně Martin Golec. Habilitant zde, jak se zdá být racionální, vymezuje kulturní funkce určující význam jednotlivých mikro/mezoregionů v rámci celé prostějovské sídelní aglomerace, přičemž rozlišuje politické centrum, s dominancí projevů elit v archeologických pramenech (zóna A), a zóny s dominancí hospodářských funkcí – ekonomické základny aglomerace (zóna B), a s refugiální funkcí (zóna C). Z tohoto pohledu se celá aglomerace jeví jako „organizovaný“ sídelně-kulturní prostor, který nese rysy raného „protostátního“ (?) politického zřízení s dominantními politickými a ekonomickými funkcemi (elity nejvyšší úrovně). Jako v každém takovémto intelektuálně „sofistikovaném“ pojetí vyvstává problém informační hodnoty archeologických pramenů, zejména přesného určení jejich chronologie. Koneckonců zde hovoříme o období 200/250 (možná i více) let, během něhož společensko-politická situace ve zkoumaném regionu procházela někdy dalekosáhlými změnami jak v místní, tak v celosvětové úrovni. Proto by bylo nutné přesně určit konkrétní chronologický interval, v němž by takto definovaný model sociokulturní reality mohl existovat v plném prostorově-funkčním rozměru. Nicméně předložená hypotéza svědčí o **habilitantově důkladnosti při posuzování kulturních jevů a o jeho intelektuální invenci.**

Podobný názor lze formulovat i k další (č. 13) rozsáhlé kapitole, v níž autor charakterizuje předpoklady kulturního potenciálu „platěnického centra“, a to v kontextu dobových sídelně-kulturních vztahů na Moravě. Následně analyzuje a konfrontuje socioekonomické funkce *hradišť* a *dvorců*, socio-(nábožensko)-ekonomické funkce *depotů* a organizaci specializovaných řemesel (?), které spojuje s organizační činností elit „hospodařících“ v sobě podřízeném sídelně-kulturním prostoru a odhaluje jejich dominantní sociální roli. Zatímco v případě hodnocení role dvorců (za předpokladu, že tyto celky neplnily např. striktně náboženské funkce) nebude takový názor pravděpodobně zpochybněn, spojení závislosti ostatních projevů socioekonomické aktivity pouze na centralizační (a přivlastňovací) činnosti elit může vyvolat určité pochybnosti. To se týká mimo jiné organizace a fungování i velmi specializovaných forem výroby, jako je výroba slavnostních šperků nebo dokonce zbraní. Etnografické analogie ze západní Afriky, které znám z vlastní zkušenosti, mohou naznačovat, že specializovaná výroba v produkci tohoto druhu výrobků (zejména v situaci výrazné aktivity mobilních, „kočovných“ výrobců) může fungovat samostatně, ve vlastním systému organizace jak výroby, tak distribuce výrobků. Zejména důležité je v takovém případě, což autor této práce na mnoha místech zdůrazňuje, fungování místních i dálkových „cest“ komunikace a výměny zboží, jejichž systém může, ale nemusí záviset pouze na aktivitě konkrétních elit. To však neznamená, že by habilitantova argumentace postrádala věcné předpoklady, a **je třeba ji nepochybně považovat za kognitivně hodnotnou.**

Významnou součástí této kapitoly (s. 245-256) je podkapitola o „předmětech vekezugské kultury a předmětech východního typu“ na Moravě, což je fenomén, který je vlastně transkulturní a který také daleko přesahuje tematický rámec recenzované studie (*Centrum platěnické...*). Je to v jistém smyslu „poklona“ habilitanta spoluautorce této studie Anitě Kozubové, jejíž názory, mj. na povahu „vekezugské kultury“, habilitant zde přijímá (např. s. 247). Jakákoli polemika na toto téma v tuto chvíli zjevně nemá smysl. Jako autor původní definice pojmu „kultura Vekezug“ však nemohu souhlasit s tvrzením, že jde o součást halštatské kulturní oblasti. Jedná se o zamlžování skutečnosti v souladu s obecnou tezí o nezasahování raně historických kočovných komunit do sociokulturních procesů ve středoevropském prostoru, prosazované zejména některými německými badateli. Etnokulturní skupiny z dunajské nížiny (zejména po roce 570-560 př. n. l., když zanikly vazby a tlak komunit skytské kultury z oblastí východně od karpatského oblouku), se sice zapojily do středoevropského systému komunikace a výměny zboží a idejí (zejména s komunitami chetitské kultury z jihovýchodního

okraje Alp), ale představovaly vůči nim odlišný model sociokulturního chování, podmíněný odlišností historického procesu a kolektivní identity. Otázka rozlišení nálezů „východoevropského typu“ (v naprosté většině případů skytské), od produktů východního (skytského) původu, ale pocházejících již z prostředí „kultury Vekerzug“ (stejně jako oddělení projevů vojenského tlaku kočovníků od projevů kulturního transferu), byla již předmětem četných studií, sahajících přinejmenším do dob vědecké činnosti Tadeusze Sulimirského, a má velmi bohatou literaturu, kterou autoři této podkapitoly zřejmě ignorují.

V rozsáhlém (s. 257-263), přehledně zpracovaném a informačně bohatém „závěru“ (*Závěr a diskuse*) najdeme přehled použitých výzkumných postupů s uvedením poznávacího potenciálu jednotlivých kategorií pramenů a stručnou charakteristiku historického procesu ve zkoumaném regionu s vyzdvižením klíčových momentů, mezi něž patří: fáze dynamického společenského vývoje (odcizení elit – největší kurhany) v HaC2, období rozkvětu a vrcholný moment centralizačních procesů v HaD1-HaD2 se zlomem ve fázi HaD2, který znamená výrazný pokles pramenného (sídelního?) potenciálu. Podle habilitanta procesy kulturní unifikace, které začínají v HaD2, a opětovné rozvíjení starších tradic v HaD3, pokračují ve fázi LtA (s. 262-263). Důležitou součástí této rekapitulace výsledků výzkumu je seřazení hrobů a depotů spjatých s jednotlivými vývojovými fázemi (obr. 68) a neméně podnětná kartografická studie (obr. 69), která ukazuje kulturní souvislosti fungování horákovského a platěnického politického centra. Tato část uzavírá po obsahové a ediční stránce kompaktní strukturu recenzovaného díla, doplněnou o pomocný aparát specifický pro archeologii v podobě rozsáhlého a pečlivě editovaného katalogu pramenů a pečlivě zpracované obrazové části.

Recenzovaná studie je obohacena o další dva texty, které v podstatě přesahují rámec striktně archeologické vědecké práce. První z nich, na níž se Martin Golec podílí jako spoluautor (spolu s Klárou Sovovou), je studií na pomezí krajinné archeologie a antropologie poutní religiozity. Představuje jednu z možných vizí souvislostí vzniku, fungování a společensko-politického (včetně náboženského) a případně i hospodářského významu pohřební a obětní svatyně v Habrůvce – „Býčí skály“. Tuto studii je třeba považovat za inspirující pokus o vysvětlení vzniku, povahy a kulturní role tohoto v evropském měřítku neobvyklého sakrálního komplexu, přičemž podíl habilitanta na jeho vzniku (jak z hlediska inspirace, tak autorství) byl nepochybně významný. Druhý text, v autorství Petera Laučíka, se týká symboliky ornamentu jedné z mís z platěnických hrobových inventářů, tedy předmětu religionistiky, čímž přesahuje mou vědeckou

kompetenci. Proto se k tomuto tématu nebudu vyjadřovat, pouze poznamenám, že jeho redakční forma a obsahový rozsah zřejmě přesahují, pokud ne „rozvracejí“, poměrně kompaktní strukturu hodnocené studie.

Závěrem lze konstatovat, že studie *Centrum platěnické a bývalé platěnické skupiny východohalšatské kultury na Moravě*, Olomouc 2020, kterou předložil Mgr. Martin Golec, Ph.D. jako habilitační práci, je originální, metodologicky vyspělou a mimořádně hodnotnou prací. Potvrzuje vysokou úroveň habilitantovy vědeckých znalostí a jeho rozsáhlou erudici. Zapojení dalších odborníků do této studie hlavního autora dobře svědčí o péči a úsilí, které habilitant vložil do procesu jejího vzniku, aby dosáhl co nejlepšího věcného výsledku.

Prohlašuji proto s plným přesvědčením, že habilitační práce *Centrum platěnické a bývalé platěnické skupiny východohalšatské kultury na Moravě*, Olomouc 2020, je plně dostačujícím podkladem pro habilitační řízení Mgr. Martina Golce, Ph.D.

Pořom Duży, 3.09.2021

Jan Chochorowski

